

MARJAN SLOB

**DOOR DE
BOMEN
HET HUIS**

UITGEVERIJ PLUIM
DE GROENE AMSTERDAMMER
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Een bevrijdend idee

Op de achtergrond van mijn bestaan stampt al jaren een klimaatdoem, die sombert over de ellende die komen gaat en ons zal verzwelgen. Het is een verhaal over hoe stom wij mensen zijn, hoe we onze trekken thuis gaan krijgen en hoe onze eigen hoogmoed ons ten val zal brengen.

En o, wat ben ik dat doemverhaal beu! Ik herken het wel als het bekende religieuze einde-der-dagen-liché in een nieuw jasje. Maar daarmee heb ik het nog niet van me afgeschud. Ik geloof namelijk echt dat klimaatverandering dramatische gevolgen zal hebben voor al het leven op aarde, inclusief dat van ons. Ook denk ik dat de aanstichters van de klimaatverandering groot en machtig en blind zijn – veeleer structuren dan individuen, en daardoor des te moeilijker aan te pakken. De mensheid heeft zichzelf flink in de nesten gewerkt, zo zie ik dat, en het is logisch om je daar zorgen over te maken. Bevangen door die zorgen begint mijn leven de vorm aan te

nemen van een terugtrekkende beweging. Ik houd me in – ik douch matig, eet matig, reis matig. Best een kleine moeite, en verder sorry dat ik besta: die sfeer.

Het was voor mij dan ook een grote opluchting om op het idee van houtbouw te stuiten. Houtbouw is een visioen dat ruimte geeft en vrolijk stemt. Zelf durf ik inmiddels te geloven dat het ons de sleutel in handen geeft om een van onze grote problemen – woningnood – op te lossen op een manier die past bij de planeet. Houtbouw is bovendien al veel meer dan een idee: het is een levende praktijk. Een praktijk die weliswaar nog met enkele taaie problemen kampt, maar houtbouwers hebben die helder voor ogen, en juist dat geeft mij het vertrouwen dat hun zoekrichting echt contact heeft met de realiteit. Deze aanpak kan gewoon gaan werken!

Ook psychologisch doet houtbouw me goed. Bouwen met hout vraagt niet van je dat je je beteugelt, inhoudt en kleiner maakt met het oog op de natuur. Omarm houtbouw en je kunt juist weer groot denken: bewandel dit pad en mensen kunnen voluit ondernemen en exploreren, nieuwsgierig en inventief zijn, esthetische, ethische en bouwkundige talenten combineren – kortom, doen wat mensen uitzonderlijk maakt. Bijna ongelooflijk is ook dat houtbouw alleen maar beter uitpakt naarmate het op grotere schaal wordt toegepast. Zo kan het dus zijn als ideeën

werkelijk zijn afgestemd op de aarde! Het klinkt misschien suf, maar mij ontroert dat.

Het basisidee van houtbouw is stralend in zijn eenvoud. Wereldwijd wordt waanzinnig veel gebouwd. Bij de productie van traditionele bouwmaterialen (beton, cement, steenwol, staal) komt veel van het broeikasgas CO_2 vrij; betonbouw is verantwoordelijk voor ruim 8 procent van de jaarlijkse wereldwijde CO_2 -uitstoot. Daarmee is de bouwsector een van de grootste veroorzakers van klimaatopwarming. We zouden kunnen stoppen met bouwen, maar dat is niet bepaald de trend; de steden in India, China en Afrika groeien juist in een bizar tempo. En al is de schaal anders, ook de Nederlandse regering wil in een al dichtbebouwd land vóór 2030 zo'n één miljoen huizen bouwen om een pijnlijke nationale wooncrisis te bezweren. Ondertussen hebben we als land ook beloofd om onze CO_2 -uitstoot drastisch te verminderen. Die twee ambities gaan simpelweg niet samen. Wat te doen?

Deze situatieschets is grof en over de precieze cijfers en berekeningen valt te steggelen (en wordt gesteggeld). Maar het patroon is onmiskenbaar: het woonprobleem oplossen door te bouwen betekent het klimaatprobleem vergroten. Slagen hier, is falen daar. Tenzij je overgaat tot het zogenoemde 'biobased bouwen'. Dat wil zeggen, tenzij je gaat bouwen met

plantaardige materialen die vanzelf (en behoorlijk snel) weer aangroeien. In onze contreien kun je daarbij denken aan vlas, leem, hennep en lisdodde. Dergelijke 'biocomposieten' zijn echter vooral geschikt als duurzame manier om gebouwen af te werken; het is technisch nog lastig om ze in dragende constructies te verwerken. De vervanging van staal en beton zal voorlopig moeten komen van bomen, en daarom stel ik hier scherp op bomen en zal ik vanaf nu praten over houtbouw.

Het mooie van bomen is dat ze CO_2 uit de atmosfeer halen en vastleggen in hun cellen, waaruit het pas weer ontsnapt als de boom vermolmt. Een boom die je vóór die tijd kapt en verzaagt tot planken die je gebruikt om een huis te bouwen, blijft de opgeslagen koolstof echter bergen. Zolang je maar een nieuwe boom laat groeien voor elke boom die je velt – dat is wel de harde voorwaarde – leg je dus CO_2 vast in hout én zorg je dat bomen CO_2 aan de atmosfeer blijven onttrekken. Ergo: bouw met hout en je kunt het woningprobleem oplossen terwijl de CO_2 -uitstootteller terugloopt!

Dat simpele, slimme én revolutionaire idee zet een hele wereld in beweging. Inmiddels zitten beleidsmakers, wetenschappers en planologen rond de tafel om concrete plannen uit te werken. Bouwkundigen melden technische doorbraken die grootschalige hoogbouw met (inheems) hout mogelijk maken.

Aannemers, architecten, woningcorporaties, stedenbouwkundigen, ja, zelfs betonboeren, verkennen gezamenlijk de toekomst. Alom heerst een energiek enthousiasme, dat enorm aanstekelijk werkt. Na een iconische *Tegenlicht*-uitzending over houtbouw in oktober 2019, waarin twee bevlogen architecten (Marco Vermeulen en Bjarne Mastenbroek) het idee uitlegden en aanschouwelijk maakten, ‘ontplofte’ de mailbox van de redactie, zaten de napraatsessies in het land ‘stampvol’ en werden de architecten als helden behandeld. Ook ik voelde die opwinding. Net als die begeesterde professionals en verheugde kijkers hoop ik van harte dat houtbouw een hoge vlucht zal nemen, en liefst zo snel mogelijk. Eindelijk, eindelijk een weg die optimisme uitstraalt zonder onnozel te zijn! Wat houdt ons eigenlijk nog tegen?

Tja. Het gebruikelijke gebrek aan geld, lef en vergunningen. Taaie oude berekeningsmethodes die bepalen wat duurzaam mag heten. Enkele (verderop nader benoemde) serieuze technische en logistieke problemen die samenhangen met het opschalen van houtbouw – terwijl dat opschalen wel nodig is om het teruglopen van de teller echt te laten werken. Natuurlijk de belangen van gevestigde partijen die marktaandeel zullen gaan verliezen als houtbouw daadwerkelijk een hoge vlucht neemt. Maar ook, heel wat ongrijpbaarder en onverwachter, het onbehaaglijke gevoel

dat een deel van de bevolking bij houtbouw bekruipt.

Want hoe je het ook wendt of keert, voor houtbouw zullen bomen moeten worden gekapt. En precies dat blijkt voor veel mensen een pijnlijk idee. Omdat ze van bomen houden.

Experts in houtbouw bezweren dat het oogsten van hout in principe goed (dat wil zeggen, duurzaam en ecologisch verantwoord) kan gebeuren, en ik zie geen reden om hun woorden in twijfel te trekken. Maar duurzaamheid en ecologisch evenwicht zijn niet de enige waarden die via bomen voor mensen in het geding komen. Stabiliteit, schoonheid, weldadigheid, gevoel voor proportie en plaats zijn ook noties die samenhangen met bomen – maar dat zijn begrippen die de groep die momenteel zo geestdriftig een coalitie rond houtbouw aan het smeden is minder vaak in de mond neemt. Het gevaar bestaat dan ook dat het enthousiasme rond houtbouw voorbijgaat aan de waarden van mensen die het kappen van bomen eerst en vooral als een verlies voelen. Doordenderen met een beroep op de goede zaak is tactisch onhandig, omdat mensen met bedenkingen dan juist in verzet zullen komen en het houtbouwen zullen proberen te vertragen – of dat nu is via juridische procedures, dan wel door zich aan bomen vast te ketenen. Maar belangrijker nog, het getuigt niet van een democratische inborst. Voorstanders van houtbouw streven im-

mers openlijk naar een grootscheepse transformatie van een gedeelde leefomgeving – dat is precies hun bedoeling. Het minste waar burenen-met-bedenkingen dan op mogen rekenen, is een oprecht luisterend oor.

Wat hoor je dan? Welke betekenis kennen mensen eigenlijk aan bomen toe? Wat doen bomen met hen? Wat willen zij via bomen koesteren? Voor dit boek heb ik gesproken met mensen die een band voelen met bomen, en de uiteenlopende waarden verwoord die bomen voor hen vertegenwoordigen. Mijn hoop is dat al die waarden mee gaan zingen in het publieke debat over houtbouw. Uiteindelijk zal het vertoog over houtbouw daardoor aan kracht winnen. Die overtuiging is de inzet van mijn boek.

Wij delen een concrete wereld. Tegelijkertijd besef ik als filosoof maar al te goed dat wij die wereld ieder op eigen wijze ordenen. Die verschillende ordeningen van de gedeelde wereld stroken niet vanzelf met elkaar. Om het toe te spitsen op houtbouw: waar enthousiaste bouwers vooral ‘hout’ zullen ontwaren, zien andere mensen eerst en vooral de ‘boom’. Waar deze boomliefhebbers een individuele boom zien, ervaren weer andere mensen ‘bos’. De bosmensen verschillen op hun beurt van degenen die eerst en vooral in termen van ‘landschap’ denken. Deze verschillende organisatie-eenheden (hout, boom, bos, landschap) hangen samen met verschillende waarden,

gevoeligheden en belevingen, die soms in elkaars verlengde liggen – en soms dus ook niet.

In de vier hoofdstukken die komen gaan, onderzoek ik steeds een van die ervarings- en betekeniswerelden. Ik sluit af met een hoofdstuk waarin ik de focus verbreed en die hele ideologische waarestrijd rond houtbouw duid als een belangrijk en actueel voorbeeld van de huidige menselijke verwarring over onze plek in de natuur. Mijn boek gaat dus niet uitmonden in een oordeel over welke manier van de wereld ordenen uiteindelijk de beste is. Dat oordeel kan ik niet geven, en vooral: dat wil ik niet geven. Ik herken me namelijk in alle vier de kijkrichtingen die ik beschrijf, en vind ze alle vier legitiem. Mijn persoonlijke voorkeur wisselt, en hangt af van wat me op enig moment bezighoudt, van waar ik toevallig ben en met wie, en waar mijn oog dan op valt. Eigenlijk kun je het niet eens een *voorkeur* noemen. Het is meer dat een bepaalde mentaliteit in mij soms meer op de voorgrond treedt dan een andere.

Ik denk eigenlijk dat dit voor iedereen zo werkt. Voor dit essay heb ik uitgesproken vertegenwoordigers van de vier kijkrichtingen opgezocht; mensen die een bepaalde ordeningswijze hebben verdiept en uitgewerkt, die hun visie hebben geladen met feiten en ervaringen, en vaak hun professeie hebben gevonden in die specifieke manier om de wereld te benaderen. Zij hebben verwoord wat er vanuit hun standpunt

toe doet, omdat ze wisten dat ik daarvoor kwam en omdat ik hun daarnaar vroeg. Maar zelfs in die setting was al te merken dat zij vaak óók gevoelig waren voor de waarden en verhalen die horen bij andere kijkrichtingen. Begeesterde houtbouwers kunnen heel goed onder de indruk zijn van een majestueuze eik zonder meteen de neiging te voelen uit te rekenen tot hoeveel spanten de stam kan worden verzaagd. En bosmensen snappen op hun beurt ook wel dat houtbouw de potentie heeft om het hele denken over bouwen om te buigen in de hun zo dierbare ecologische richting. De genoemde kijkrichtingen zijn kortom abstracties, ideaaltypes waar geen echt mens helemaal mee samenvalt. Het zijn maar denkmodellen, bedoeld om botsende waarden beter te ontwarren en te begrijpen – geen psychologische typologieën waarbij zuivere vertegenwoordigers te vinden zijn. Dat soort zuiverheid komt in de praktijk niet voor.

En dat is maar goed ook, denk ik inmiddels. Want precies daar zit de hoop. Juist doordat je als voorstander van houtbouw soms de waarden van een bosmens in jezelf voelt, of doordat je als bomenknuffelaar ziet dat houtbouw een doorbraak zou kunnen betekenen in een meer circulaire economie, juist daarom heeft een gesprek kans van slagen. Ergens herken je het verlangen van de ander. In jouw eigen leven treedt dat verlangen misschien minder op de voorgrond, en vermoedelijk zou jij die beleving omkleden met andere

woorden en andere argumenten. Waarschijnlijk heb je zelfs serieuze bedenkingen bij de feiten en aannames waar die ander mee aan komt. Je kunt dan twee dingen doen: je kunt al je aandacht richten op die verschillen. Of je kunt proberen te onderzoeken hoe dat verlangen van een ander mens in jou resoneert. Als je dat laatste doet, heb je een heel ander gesprek. In dit boek bewandel ik die tweede weg, vanuit een soort pragmatisch idealisme. Wie verschillende waarden en verlangens in zijn of haar eigen binnenwereld kan toelaten en erkennen, kan ook leren leven met verschillende belangen in de buitenwereld. Daar ben ik van overtuigd.

Enfin. Tot zover mijn democratische geloofsbrieven. Over naar het veldwerk.